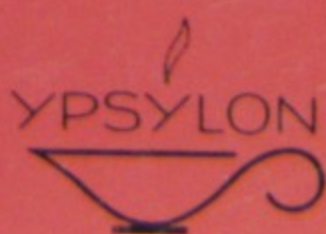

Lucjan Turoś

**ANDRAGOGIKA
OGÓLNA**

Spis treści

Wstęp – Swoistość przedmiotu badań andragogiki i jej zadanie poznawcze	9
Rozdział I. PODSTAWOWE POJĘCIA I ZAGADNIENIA ANDRAGOGIKI, OŚWIATY DOROSŁYCH I KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO	25
1. Dlaczego „andragogika” a nie „pedagogika dorosłych”?.....	25
2. Uczeń dorosły	36
3. Wychowanie ludzi dorosłych.....	45
4. Samokształcenie, kształcenie i samowychowanie	46
5. Kultura	47
6. Poradnictwo w oświacie dorosłych	50
7. Kształcenie ustawiczne	52
Rozdział II. Z DZIEJÓW ROZWOJU MYŚLI ANDRAGOGICZNEJ	59
1. Platoński <i>aner</i> - człowiek dorosły przedmiotem studiów A. Kappa.....	59
2. Poglądy Platona na wychowanie i samowychowanie dorosłych	60
3. Poglądy JA Komeńskiego na wychowanie i samowychowanie dorosłych	71
4. Idee społeczne i wychowawcze M.F.S. Grundtviga	82
5. Poglądy andragogiczne H. Hanselmann	104
6. Poglądy H. Radlińskiej na oświatę dorosłych i andragogikę	109
7. T. Kotarbiński o potrzebie rozwoju andragogiki	119
8. Dydaktyka dorosłych w ujęciu F. Urbańczyka	124
9. Andragogika rolnicza w ujęciu Cz. Maziarza	129

Rozdział III. ANDRAGOGICZNE POGLĄDY WYBRANYCH WSPÓŁCZESNYCH AUTORÓW	133
1. Andragogiczne idee E Pöggelera	133
2. Przedmiot andragogiki i jej struktura w ujęciu B. Samolovčewa	142
3. Swoistość poglądów andragogicznych C.M. Michielse	146
4. Andragogiczne idee Malcolma S. Knowlesa	149
5. Zadania andragogiki w ujęciu Ch. Kabugi	161
6. Andragogika w ujęciu K. Wojciechowskiego	165
7. Andragogika w perspektywie metodologicznej w ujęciu M. Malewskiego	168
8. Dydaktyka dorosłych w ujęciu J. Pólturzyckiego	178
9. Andragogika ogólna w ujęciu A. Krajne	181
10. Przedmiot badań andragogiki w ujęciu O. Czerniawskiej	185
11. Istota i swoistość andragogiki w ujęciu M. Marczuka	187
12. Dylematy andragogiki jako nauki w ujęciu J. Kargula	189
13. Fazy i mechanizmy rozwoju wiedzy andragogicznej w ujęciu Z. Cackowskiego	190
14. Istota i struktura andragogiki w ujęciu T. Wujka	193
15. Andragogika w Drugiej Rzeczypospolitej w ujęciu A. Stopińskiej-Pajak	196
16. Andragogika pracy w ujęciu T. W Nowackiego	200
Rozdział IV PRZEDMIOT, STRUKTURA I ZADANIA ANDRAGOGIKI	205
1. Pedagogika ogólna a andragogika	205
2. Niewystarczalność kategorii opisowych, systemów interpretacji i teorii pedagogicznych dla andragogiki	211
3. Zadania poznawcze andragogiki ogólnej	220
4. Tożsamość metodologiczna i teoretyczna andragogiki	228
5. Kształtowanie indywidualności jako kluczowy paradygmat edukacji dorosłych (refleksje, hipotezy i problemy badawcze)	245
Rozdział V NAUKI POMOCNICZE ANDRAGOGIKI	255
1. Rola i miejsce andragogiki w systemie nauk społecznych i humanistycznych	255

2. Andragogika i antropologia	270
3. Andragogika i filozofia człowieka	284
4. Andragogika i etyka	291
5. Andragogika i historia edukacji dorosłych	300
6. Związki andragogiki z psychologią ludzi dorosłych	306
7. Związki andragogiki z socjologią wychowania	314
8. Związki andragogiki i prakseologii	322
9. Andragogika a gerontologia	329

Aneksy: MATERIAŁY DO DYSKUSJI NA SEMINARIUM Z ANDRAGOGIKI.....	337
---	-----

Aneks 1. Andragogika, jej działy i subdyscypliny oraz wybrane dziedziny wychowania dorosłych.....	337
Wprowadzenie	337
Andragogika ogólna.....	338
I. Historia oświaty dorosłych i myśli andragogicznej.....	341
II. Dydaktyka dorosłych.....	343
III. Teoria wychowania dorosłych	347
IV. Zachowania transgresyjne dorosłych jako czynnik rozwoju dyscy- plin andragogicznych.....	360
V. Andragogiki szczegółowe	368
- Andragogika życia rodzinnego.....	369
- Andragogika szkolna	374
- Andragogika szkolnictwa wyższego	379
- Andragogika samokształcenia	383
- Andragogika pracy	388
- Andragogika rolnicza	393
- Andragogika wojskowa.....	398
- Andragogika współżycia sąsiedzkiego	403
- Andragogika działalności społeczno-politycznej	408
- Andragogika uczestnictwa w polityce	413
- Andragogika zdrowia.....	418
- Andragogika rehabilitacyjna	422
- Andragogika resocjalizacyjna.....	428

- Andragogika kultury seksualnej	433
- Andragogika wolnego czasu („wczasów”)	438
- Andragogika uczestnictwa w kulturze.....	443
- Andragogika edukacji międzykulturowej	447
- Andragogika twórczości	452
- Andragogika turystyki	457
- Andragogika sportu i rekreacji ruchowej	463
- Andragogika działalności samorządowej.....	467
- Andragogika działalności spółdzielczej.....	472
- Andragogika współpracy międzynarodowej	477
- Andragogika porównawcza	482
- Andragogika ekologiczna	487
- Andragogika pokojowego współżycia narodów	492
- Andragogika wieku emerytalnego	496
- Andragogika schyłku życia.....	502

Zakończenie – Wiedza o wartościach jako podstawa badań empi- rycznych i teorii andragogicznych	507
---	-----

Bibliografia.....	515
-------------------	-----

Wstęp

Swoistość przedmiotu badań andragogiki i jej zadania poznawcze

Andragogika ogólna /i jej subdyscypliny/ zajmuje szczególne miejsce w rodzinie nauk humanistycznych i społecznych. Dotyczy bowiem problemu, który ma charakter powszechny- problemu istoty, potrzeby, celu, warunków, prawidłowości oraz skuteczności wychowania i samowychowania dorosłych. Potrzeba kształcenia i samokształcenia, wychowania i samowychowania dorosłych- związana z rozwojem gospodarki, cywilizacji i kultury, ze współpracą międzynarodową, ze swobodnym obiegiem informacji, ludzi, towarów i usług, z procesem globalizacji, tworzenia się światowego rynku gospodarczego i rozwoju demokracji- występuje we wszystkich społeczeństwach i wymaga tworzenia optymalnych programów, treści, metod oraz instytucji.

Konieczność nieustannego podnoszenia kwalifikacji zawodowych i moralnych, dorastania do zadań, jakie przed ludźmi stawia społeczeństwo, gospodarka i kultura, jest tym czynnikiem, który uaktywnia dążenie do tworzenia różnych instytucji, programów, form i metod kształcenia, samokształcenia, wychowania i samowychowania ludzi dorosłych.

Kształcenie dorosłych i ich wychowanie, samokształcenie i samowychowanie nie ma już tylko rekompensować, wyrównywać braki w wykształceniu i rozwoju osobowości, spowodowane zaniedbaniami z okresu dzieciństwa i młodości, lecz ma spełniać szczególnie ważne zadania, związane z przygotowaniem ludzi do racjonalnego i odpowiedzialnego funkcjonowania w pracy zawodowej, życiu społecznym i rodzinnym /osobistym/.

Zwraca na to uwagę np. Profesor Bogdan Suchodolski, który tak to zagadnienie ujmuje:

„Kształcenie zachowując swe walory jako czynnik przygotowania do życia społecznego i działalności zawodowej, staje się

równocześnie swoistym dobrem, mającym wartość samoistną, godnym pożądania nie dlatego, że jest skutecznym środkiem awansu, zwiększenia dochodów, podniesienia rangi pozycji społecznej, ale dlatego, iż pozwala na rozwijanie i zaspokajanie zainteresowań, dlatego, iż właśnie takie są ludzkie zamiłowania, dlatego, iż czyni ono nasze życie bogatszym, bardziej barwnym, interesującym. Dzięki kształceniu wzrasta poczucie wartości życia, rodzi się jedna z postaci ludzkiego szczęścia /.../ Kształcenie to nie powinno być ograniczane do zakresu doskonalenia zawodowego, lecz że ma ono pewne ogólniejsze zadania do spełnienia, zadania bardziej wszechstronnego rozwoju ludzi. Nowoczesna koncepcja „społeczeństwa edukacyjnego” uwzględnia właśnie oba te aspekty: chodzi nie tylko o to, iż nowoczesna cywilizacja wymaga od ludzi nieustającego doksztalcania się w dziedzinie pracy zawodowej, ale i o to, że stwarza ona warunki i zachętę do korzystania z wielorakich dóbr życia, co staje się możliwe jedynie dzięki wykształceniu”.¹

Wychowanie i samowychowanie ludzi dorosłych, przygotowanie ich nie tylko do ról zawodowych, ale także do uczestnictwa w kulturze, w życiu rodzinnym i społecznym, wymaga właśnie tworzenia takich instytucji i realizowania takich programów doskonalenia dorosłych, które sprzyjałyby uczeniu się harmonijnego godzenia dobra osobistego i potrzeb społecznych oraz maksymalnego rozwijania swoich zdolności, aspiracji i umiejętności.

Prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa edukacyjnego, systemu oświaty i wychowania dorosłych wymaga także prowadzenia badań i tworzenia teorii naukowych, umożliwiających racjonalne kierowanie tymi procesami rozwoju psychicznego ludzi dorosłych, ich intensyfikowanie i ukierunkowywanie na świat wartości humanistycznych.

Takie badania i teorie są tworzone w ramach andragogiki i jej subdyscyplin /andragogiki pracy, andragogiki uczestnictwa w kulturze, wolnego czasu, aktywności społecznej, uczestnictwa turystycznego, życia rodzinnego itd./.

Dzięki tym badaniom i opartym na nich teoriach, możliwe jest opracowywanie takich celów kształcenia i wychowania, kryteriów doboru treści kształcenia, zasad postępowania dydaktyczno- wychowawczego, me-

¹ Bogdan Suchodolski: Kształcenie nieustające. „Nowa Szkoła” 1973 nr 2, s. 5

tod pracy, których realizacja ukierunkowuje wychowanie dorosłych na wartościowe cele i przygotowuje ich do życia zgodnie z ideałami humanizmu i demokracji.

Badania w zakresie oświaty i wychowania dorosłych uprawiane już we wczesnym okresie rozwoju andragogiki umożliwiły przede wszystkim próbę określenia swoistości i charakteru przedmiotu badań andragogiki i jej miejsca w systemie nauk społecznych, humanistycznych i przyrodniczych. Swoistość ta wyraża się przede wszystkim w ujmowaniu człowieka dorosłego w rozwoju, w procesie stawania się, w kategoriach wychowania i samowychowania, uzyskiwania określonych cech osobowych, związanych z rolą człowieka.

Swoistość, ważność, odrębność, będącego wynikiem konceptualizacji przedmiotu badań andragogiki, jest właśnie treść i poziom człowieczeństwa ludzi dorosłych, uzyskanego dzięki kształceniu i wychowaniu oraz samowychowaniu /autokreacji/. Oświata i wychowanie dorosłych ukierunkowana na wartości humanistyczne- jak słusznie wskazuje Profesor Bogdan Suchodolski- umożliwia właśnie przezwyciężenie ograniczeń społeczeństwa produkcyjnego i konsumpcyjnego i rozwijanie w człowieku uniwersalnych cech konstytuujących jego człowieczeństwo.

To człowieczeństwo manifestuje się zarówno w kontaktach międzyludzkich, w pracy zawodowej, w działalności społecznej, a przede wszystkim w twórczości. Prof. Bogdan Suchodolski uważa, że przełamanie ograniczeń roli producenta i konsumenta staje się możliwe dzięki twórczości.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki polega między innymi na tym, że postrzega człowieka dorosłego jako podmiotu samorealizującego się w różnych dziedzinach życia, właśnie dzięki temu, że jest przedmiotem oddziaływania wychowawczego i że uprawia samowychowanie.

Andragogika ujmuje samowychowanie człowieka dorosłego w ścisłym związku z jego samopoznaniem i pełnionymi przez niego rolami społecznymi. W odróżnieniu jednak od socjologii wychowania, która ujmuje role społeczne jako funkcjonowanie człowieka, zgodne z określonym scenariuszem roli, andragogika bada te sytuacje, w których ludzie dorośli modyfikują te scenariusze i dostosowują do swojej indywidualności.

nych, moralnych, emocjonalnych, językowych, społecznych, lecz jako proces wyboru wartości, stylów życia, działań, zaangażowań, potrzeb, sposobów myślenia i sprawdzania ich sensu w codziennych bytowaniu.

Andragogika postrzega człowieka dorosłego jako istotę nie w pełni rozpoznawalną, mającą swoje indywidualne, ukryte przed światem doświadczenia, przeżycia, tajemnice, trudne do komunikowania, wyjątkowe, związane z życiowymi przygodami.

Andragogika traktuje człowieka dorosłego z jednej strony jako istotę otwartą na oddziaływania, idee, wzory zachowań, wartości, sytuacje; z drugiej jako osobę posiadającą swoją indywidualność, swój świat wartości i swoje tajemnice.

Takie dualistyczne ujmowanie człowieka dorosłego umożliwia poznanie jego potrzeb, aspiracji i ideałów, oraz uznanie jego prawa do ukrywania swoich doświadczeń, przeżyć i życiowych perypetii, umożliwia tej dyscyplinie rozpoznanie tych cech ludzi dorosłych, których kształtowanie w procesie wychowania i samowychowania umożliwia ich przygotowanie do pełnienia ról społecznych i zachowania swojej indywidualnej tożsamości.

Swoistość przedmiotu badań, omawianej dyscypliny, manifestuje się także w próbach określenia kryteriów doboru treści kształcenia, które mogą służyć realizacji celów wychowawczych i pomóc ludziom dorosłym nie tylko w rozumieniu problemów i zmian rzeczywistości, ale także poznania siebie samych.

Dobór treści kształcenia umożliwia bowiem racjonalizowanie i humanizowanie świadomości ludzi dorosłych i ich przygotowanie do życia w warunkach społeczeństwa otwartego i cywilizacji naukowo-technicznej.

Andragogika bada, które treści kształcenia- zawierające wyniki rozwoju nauk przyrodniczych, społecznych i kulturoznawczych oraz doświadczenia artystyczne- są dla dorosłych źródłem wiedzy o świecie i pomagają im w rozumnym ustosunkowaniu się do rzeczywistości; które dzieła sztuki rozwijają ich wrażliwość estetyczną i moralną wyobraźnię; które wartości utrwalone w sztuce wpływają na ich postępowanie w codziennym życiu?

Na podstawie wyników badań andragogika określa kryteria i zasady doboru treści kształcenia, prezentowane w ramach szkolnictwa dla pracujących /osób dorosłych/ itd.

Specyfika przedmiotu badań tej dyscypliny znajduje wyraz w kreowaniu, opracowywaniu i uzasadnianiu wartości celów kształcenia i wychowania dorosłych, a także samokształcenia i samowychowania.

Kreując cele kształcenia i wychowania dorosłych andragogika wskazuje na to, że muszą one brać pod uwagę zarówno: tradycję kulturową danego narodu, państwa, czy społeczeństwa obywatelskiego; aktualne warunki życia, pracy i rozwoju kultury /kultury masowej, społeczeństwa otwartego, pluralizmu kulturowego, dialogu kultur/; poziom rozwoju cywilizacyjnego i społeczeństwa; zainteresowania, potrzeby, aspiracje i zdolności ludzi dorosłych; perspektywy i kierunki rozwoju gospodarki i współpracy międzynarodowej; poziom rozwoju nauki, techniki i sztuki.

Opracowując teorię celów wychowania dorosłych i ich treść andragogika bierze także pod uwagę fakt, że zawsze dotyczą one określonych zbiorowości, a jednocześnie są adresowane do ludzi jako indywidualów.

Właśnie swoistość przedmiotu badań andragogiki wyraża się w tym, że cele kształcenia i wychowania respektują zarówno potrzeby społeczeństwa i wchodzących w jego skład grup oraz potrzeby jednostek ludzkich, traktowanych jako autonomiczne podmioty.

Określając cele kształcenia i wychowania dorosłych andragogika bierze pod uwagę realne możliwości ich realizacji i proces tworzenia optymalnych warunków dla rozwoju osobowości człowieka dorosłego.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki polega także na badaniu prawidłowości procesu kształcenia i wychowania dorosłych i ujmowaniu ich w postaci zasad kształcenia i wychowania. Prawidłowości te odzwierciedlają: możliwości psychofizyczne dorosłych /zdolności, funkcjonowanie pamięci, myślenia, wyobraźni twórczej/; funkcjonowanie wzorów osobowych nauczycieli i instytucji oświatowych; oczekiwania społeczeństwa; warunki pracy i życia dorosłych; aspiracje samowychowawcze dorosłych; poziom kultury humanistycznej społeczeństwa; poziom, zakres i treść patologii społecznej; wartości i antywartości kultury masowej i medialnej; sytuację ekonomiczną państwa i obywateli; społeczną ruchliwość dorosłych; treść i poziom współpracy międzynarodowej, rozwój turystyki krajowej i zagranicznej.

Andragogika ustala takie zasady kształcenia i wychowania dorosłych, które odzwierciedlają potrzeby i możliwości rozwoju ludzi. Są

to takie zasady, jak: zasada podmiotowego traktowania dorosłych; zasada tworzenia możliwości wyboru kierunku kształcenia i wiązania wykształcenia z możliwościami uzyskania pracy; zasada dialogu nauczyciela z dorosłymi uczniami; zasada harmonijnej współpracy uczniów z nauczycielami; zasada integralnego związku wychowania i samowychowania; zasada budzenia aspiracji intelektualnych i społecznych; zasada uwzględniania posiadania przez dorosłych różnych tożsamości i ich nakładania się /tożsamości indywidualnej, społecznej, warstwowej, narodowej, regionalnej, ludzkiej/.

Do ważnych zadań andragogiki należy także badanie skuteczności wychowania dorosłych, związanej z wyborem i stosowaniem określonych metod kształcenia i wychowania.

Andragogika tym się wyróżnia od innych nauk, że ukazuje związek metod kształcenia i wychowania z indywidualnością nauczyciela, potrzebami i oczekiwaniami uczniów dorosłych i z treścią przedmiotów nauczania.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki polega także na tym, że ta dyscyplina naukowa bada modele współpracy dorosłych uczniów z nauczycielami oraz charakter i poziomy uczestnictwa dorosłych w życiu społecznym i w kulturze.

Andragogika bada nie tylko wiedzę, doświadczenia i przeżycia związane z uczestnictwem w kulturze, życiu społecznym, czy turystyce, ale przede wszystkim wpływ tego uczestnictwa na ich system wartości, styl życia i poziom realizacji ról społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem roli człowieka.

Specyfika przedmiotu badań andragogiki znajduje wyraz także w tym, że ta dyscyplina naukowa bada te czynniki /sytuacje, treści, wzory osobowe, tradycje, doświadczenia, zadania/, które są w stanie intensyfikować rozwój psychiczny /duchowy/ ludzi dorosłych, zwiększać ich aktywność w dążeniu do szczęścia, dynamizować ich działania zawodowe i społeczne, umożliwiać im skuteczne rozwiązywanie ich problemów materialnych, moralnych i intelektualnych.

Tym, co szczególnie wyróżnia przedmiot badań andragogiki, jest jej udział w badaniach tych warunków, sił, i czynników, które rozwijają u ludzi dorosłych potrzeby i dążenia twórcze. Jest to zadanie szczególnie trudne, wymagające przełamywania tendencji do rutyny, schematu, banału, stereotypu, standardu.

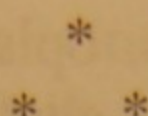
Dążenia twórcze wymagają talentu, pasji, pracowitości, zaangażowania, poświęcenia, trudu, odporności na stresy i kryzysy duchowe, przekonania o możliwości uzyskania laickiej nieśmiertelności ludzkiej i kulturowej.

Andragogika bada właśnie te sytuacje i doświadczenia dorosłych, które ukazują możliwości rozwoju twórczego umysłu, wyobraźni i myślenia. Z tych względów andragogika posługuje się między innymi metodą eksperymentu. Andragogiczna koncepcja badań człowieka dorosłego uwzględnia dążenie do wykrycia tajemnicy człowieka jako *homo creator*.

Warto jeszcze nadmienić, że prof. Bogdan Suchodolski dobitnie podkreśla swoistość edukacji dorosłych i swoistość ucznia dorosłego. Pisze on m. in.:

„Proces kształcenia ludzi dorosłych ma pewne wartości swoiste, które nie występują w procesie kształcenia dzieci i młodzieży. Stawało się rzeczą coraz wyraźniejszą, iż człowiek dorosły właśnie dzięki swym życiowym doświadczeniom może uczyć się lepiej niż dzieci lub młodzież. Psychologowie pospieszyli z wyjaśnieniem, iż umysł dorosłych ludzi zachowuje, a w pewnych zakresach rozwija, swe zdolności poznawcze i twórcze; socjologowie dorzucili argument zaczerpnięty z badań nad kulturą pierwotną, a także nad procesami kulturalnej transmisji, głoszący iż jedynie człowiek dorosły zdolny jest do takiego „uczenia się”, które może głęboko przekształcać jego życie. Dzieje prądów umysłowych ukazywały się jako wielka kronika wewnętrznych przemian ludzi, przekształcających swe punkty widzenia i dawny styl życia. Oświata dorosłych /.../ podejmowała zadanie odrębne. Dopiero w wieku dojrzałym możliwe się staje kształcenie w wielu ważnych zakresach. Kształcenie dorosłych coraz wyraźniej i coraz silniej wskazywało na wartość kształcenia, które towarzyszy człowiekowi w ciągu jego całego życia”.²

² Bogdan Suchodolski, op. cit., s. 3

Swoistość przedmiotu badań andragogiki polega na tym, że ich celem jest poznawanie prawidłowości i uwarunkowań wychowania i samowychowania dorosłych. Proces kształcenia i samokształcenia, wychowania i samowychowania dorosłych ukierunkowany celami, treściami, metodami i formami organizacyjnymi, dokonujący się w indywidualnym życiu ludzi dorosłych oraz w ramach instytucji oświatowych, zawodowych, rodzinnych, trwający przez całe życie jest trudny do poznawania i kierowania nim, gdyż towarzyszy mu swoisty, osobniczy, indywidualny proces autokreacji.

Trudność badania tego procesu polega przede wszystkim na tym, że jest on uwarunkowany oddziaływaniem wielu nie w pełni rozpoznawalnych i kontrolowanych czynników /życie rodzinne, praca zawodowa, oddziaływanie instytucji i środowisk oświatowych, wpływ mass mediów, wpływ kościołów, presja systemów społeczno-ekonomicznych, demokratycznych lub totalitarnych, warunki materialne, zagrożenia i szanse, związane z rozwojem cywilizacji, oddziaływania tradycji kulturowych, narodowych oraz ogólnoludzkich itp./.

Swoistość procesu kształcenia i samokształcenia, wychowania i samowychowania dorosłych jako przedmiotu badań andragogiki wyraża się w tym, że u jego podstaw leży przekonanie o tym, iż należy badać nie tylko to, jakim jest lub powinien być człowiek dorosły, lecz przede wszystkim to, jakim może być /stać się/, jeśli stworzy mu się optymalne warunki rozwoju, a on sam podejmie i będzie kontynuował samokształcenie i samowychowanie.

W badaniach andragogicznych szczególne znaczenie ma właśnie uchwycenie współzależności procesów instytucjonalnej edukacji dorosłych, realizowanej przez szkoły, zakłady pracy, organizacje i stowarzyszenia z samopoznaniem i samowychowaniem, ukierunkowanym na autokreację. Andragogika jako nauka o celach, treściach, formach, metodach zasadach i organizacji kształcenia i samokształcenia, wychowania i samowychowania człowieka dorosłego szuka odpowiedzi na pytanie: jakie warunki trzeba stworzyć ludziom dorosłym, aby rozwinęli wszystkie swoje wrodzone zadatki, uzdolnienia i możliwości i dorośli do czekających ich ról zawodowych, rodzinnych i społecznych.

Andragogika zatem bada, opisuje i charakteryzuje te warunki ludzkiej egzystencji /społeczne, edukacyjne, kulturowe, polityczne, ekonomiczne, obyczajowe/, które sprzyjają rozwojowi potencjalnych możliwości człowieka i kształtowania takich cech osobowości i działania, które są konieczne dla osiągania sukcesów w życiu osobistym, zawodowym i społecznym.

Te potencjalne możliwości obejmują zdolności, motywy, wyobrażenia, sposoby myślenia, zinterioryzowane wzory zachowania, wrażliwość emocjonalną, zdolność do empatii, zainteresowania, ambicje i aspiracje.

To, kim człowiek może być, zależy od dwóch czynników: od jego wrodzonych zadatków biopsychicznych /temperamentu, uzdolnień, wrażliwości na różnego typu bodźce, integracji procesów psychicznych, rozwoju woli, wartości, które rozumie i akceptuje/ i od społeczno-kulturowych, oraz edukacyjnych warunków, w których funkcjonuje.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki polega właśnie na tym, że podejmuje próbę określenia treści, charakteru, roli i znaczenia tych czynników, które umożliwiają ludziom dorosłym samopoznanie, samodoskonalenie i samowychowanie.

Do tych czynników należy przede wszystkim motywacja. Jeśli na przykład człowiek dorosły dzięki samokształceniu i samowychowaniu ma szansę uzyskania awansu zawodowego, kierowniczego stanowiska i podwyżki płac- to tego typu motywacja sprzyja intensywnemu i pełnemu zaangażowaniu w proces uczenia się, zdobywania wiedzy i umiejętności, nadążania za postępem naukowym i społecznym.

Badając związki samokształcenia i samowychowania ludzi dorosłych z ich pozycją zawodową i sukcesami w pracy- andragogika ogólna /a także andragogika pracy/ ukazuje znaczenie tego typu sytuacji i motywów, które ukierunkowują i dynamizują ludzkie dążenia do doskonalenia siebie, swojej natury i metod przystosowania się do wymagań, jakie człowiekowi dorosłemu stawia współczesna cywilizacja, życie społeczne i kultura.

Swoistość przedmiotu badań andragogicznych polega na tym, że wychowanie i samowychowanie dorosłych jako proces charakteryzuje się nieustannym zderzaniem się indywidualnych możliwości rozwojowych, z potrzebami różnego typu grup społecznych /społeczeństwa/, że zawsze mamy do czynienia z dążeniem do uspołecznienia ludzi i do

zachowania ich indywidualnych tożsamości; z przystosowaniem do wymagań społeczno- kulturowych i dążeniem do ich zmiany /innowacyjne i nowatorskie tendencje w działaniu człowieka dorosłego/; z łączeniem wychowania i samowychowania, z zewnątrzsterownością i wewnątrzsterownością, z dążeniem do mocy, znaczenia, wybicia się i z przystosowaniem do wymagań środowiska.

Badając sytuacje, warunki, czynniki, które sprzyjają wyzwoleniu i rozwojowi wszystkich wrodzonych możliwości psychofizycznych człowieka dorosłego- andragogika analizuje znaczenie aspiracji, odzwierciedlających wiarę w ideały i misję człowieka jako istoty twórczej.

Samowychowanie i samodoskonalenie człowieka dorosłego opiera się na założeniu, że jest on wychowalny, plastyczny i zdolny do tego, aby przez całe życie współtworzyć swoją osobowość i nadawać sens swojej ludzkiej indywidualnej egzystencji. Zwraca na to uwagę Tadeusz Kotarbiński, który tak to zagadnienie ujmuje:

„I doszło do tego, że termin pedagogia, przypominający swym brzmieniem świat dziecka, przestał być w pełni stosowany do celu, któremu miałby służyć. Zaczyna się mówić raczej o andragogii /.../, ponieważ pragnie się objąć tak przemianowaną pedagogią, także umiejętność racjonalnego wpływania na treść duchową i dyspozycje sprawcze ludzi dorosłych. Pedagogia w takim rozumieniu ma ambicje rozumnego ingerowania w tok kształtowania się usposobień dopóki jaźnie ludzkie zachowują plastyczność, ta zaś u zdrowych, normalnych ludzi nie wygasa zupełnie do ostatnich chwil istnienia”.³

Andragogika bada podatność człowieka dorosłego na wychowanie i na samowychowanie oraz zdolność do autokreacji w różnych okresach życia /w okresie startu zawodowego, w średnim wieku, w okresie starości i później starości/. W każdym bowiem okresie życia stosunek ludzi dorosłych do siebie, swojej osobowości, swojej roli w życiu osobistym i społecznym- jest inny.

W okresie wchodzenia w dorosłość /lata 20- 30/ człowiek dorosły, mający przed sobą całe życie, szuka możliwości zdobycia takiej wiedzy i umiejętności, takiej pozycji społeczno- zawodowej, ukształto-

³ Tadeusz Kotarbiński: Perspektywy myśli pedagogicznej. „Studia Filozoficzne” 1970 nr 1

wania u siebie takich cech osobowości, które zapewniają mu racjonalne, skuteczne i satysfakcjonujące funkcjonowanie w różnych rolach społecznych i osiąganie sukcesu we wszystkich dziedzinach jego egzystencji.

W średnim wieku uzyskując już stabilizację zawodową i rodzinną, człowiek dorosły pogłębia swoje zainteresowania zawodowe, społeczne i kulturowe i szuka w życiu różnych źródeł satysfakcji /z życia rodzinnego, z turystyki, pracy twórczej, rozrywki kulturalnej, uczestnictwa w kulturze i działalności społecznej/.

W okresie wczesnej starości ludzie dorośli bilansują swoje życie i szukają nowych źródeł satysfakcji i społecznej przydatności /kontynuacja pracy zawodowej, działalność społeczna, twórczość, opieka nad wnukami, pisanie pamiętników, podróże itp./.

W okresie późnej starości mamy do czynienia z troską o zachowanie zdrowia, leczeniem, udziałem w życiu rodzinnym, ale także z pogłębianiem zainteresowań kulturowych i uczestnictwem w kulturze.

Andragogika bada, jak w różnych etapach życia, człowiek dorosły jako samouk kształtuje proces ciągłego doskonalenia swojej osobowości, a zwłaszcza tych jej cech, które ułatwiają przystosowanie się do biologicznych i fizjologicznych zmian, zachodzących w organizmach ludzkich i przystosowaniem do zmian społecznych, kulturowych i cywilizacyjnych.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki znajduje wyraz w rozwojowym ujmowaniu procesu wychowania i samowychowania człowieka dorosłego. To rozwojowe ujmowanie wychowania i samowychowania polega na postrzeganiu zmian dokonujących się w ludziach dorosłych w sferze wartości, motywów, poczucia sensu życia, pełnienia ról społecznych, ideałów, potrzeb, poglądów społecznych- jako przeobrażeń, mających swoją genezę w wychowaniu w okresie dzieciństwa i młodości i kształtowanych w okresie młodości.

To rozwojowe traktowanie procesu wychowania, kształcenia, samokształcenia i samowychowania ludzi dorosłych polega na uwzględnianiu prawa kumulacji doświadczeń życiowych i na nieustannym ich przewartościowywaniu.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki, jakim są cele, treści, warunki, metody, techniki, organizacja i skutki wychowania dorosłych proces ich samokształcenia i samowychowania- odzwierciedla się w koncentracji na takich czynnikach rozwoju i doskonalenia osobowo-

Im głębsza, bardziej prospołeczna i humanistyczna, jest motywacja samowychowawcza człowieka dorosłego, tym bardziej skuteczny jest proces przekształcania jego osobowości /transgresja/ i dorastania do pełnionych ról społecznych.

To dorastanie do ról społecznych wyraża się w coraz głębszym rozumieniu scenariuszy tych ról i w coraz trafniejszym rozwijaniu tych indywidualnych cech, które umożliwiają wzbogacanie i modyfikowanie scenariuszy tych ról.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki uwidacznia się także w tym, że człowiek dorosły jest traktowany i jako wynik oddziaływania społeczeństwa, kultury i edukacji i jako rezultat samokształcenia i samowychowania /autokreacji/.

Przedmiot badań andragogiki charakteryzuje olbrzymia złożoność czynników i warunków, zróżnicowanie treściowe i funkcjonalne, nieprzewidywalność działania nie do końca określonych wpływów, związek z czasem i przestrzenią, w której realizuje się procesy kształtowania i autokreacji osobowości ludzi dorosłych.

Do zadań badawczych andragogiki należy opisanie i wyjaśnianie mechanizmów przyjmowania, modyfikowania, bądź odrzucania określonych tożsamości, mających istotny wpływ na charakter osobowości i styl życia ludzi i na realizowany przez nich proces autokreacji.

Specyfika przedmiotu badań andragogiki wyraża się także w tym, że wychowanie i samowychowanie dorosłych jest zawsze próbą kształtowania osobowości według świadomie wybranych wzorów osobowych osób znaczących, członków rodziny, przyjaciół, bohaterów narodowych, sportowców, uczonych, artystów, pisarzy, a także bohaterów literackich.

Zwykle mamy do czynienia z pewną syntezą tych wzorów, z eklektycznym łączeniem różnych cech, wziętych od różnych osób, z homogenizacją tych wzorów.

Badanie osobowości dorosłych i zachodzących w niej zmian pod wpływem wychowania i samowychowania wymaga określenia, jakie wzory osobowe weszły w skład tego wzoru, który człowiek dorosły uznał za godny naśladowania.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki wiąże się także z tym, że ludzie dorośli są z jednej strony zdeterminowani ich cechami, funkcjonowaniem ich organizmu i swoistością natury człowieka, z drugiej-

kulturą i własną aktywnością samowychowawczą; z tych względów andragogika musi badać zderzenia się potrzeb biologicznych z potrzebami społeczno- kulturowymi człowieka i badać wpływ tych procesów na kształtowanie się osobowości ludzi dorosłych.

Swoistość przedmiotu badań andragogiki wyraża się w tym, że: człowiek dorosły jako przedmiot i podmiot wychowania i samowychowania, ma świadomość swojej wyjątkowości w przyrodzie; jest wytworem życia społecznego i kultury; ma skłonność do czynienia dobra i zła; do konstrukcji i destrukcji; jest wielowymiarowy /ma wymiar biologiczny, społeczny, kulturowy/; kieruje się zarówno motywacją egoistyczną, jak i altruistyczną; unika zagrożeń i podejmuje ryzyko działań transgresyjnych; ulega wpływom grupy /konformizm/; i jest wierny swojej indywidualności; jest zdolny do zachowań heroicznych i do ucieczki; wierzy w ideały, ale także poddaje się wpływom popędów i namiętności.

Taki przedmiot badań, jakim jest wychowanie i samowychowanie ludzi dorosłych, jego potrzeba, zasadność, rodzaje, treści, formy, organizacja, możliwości i trudności, typy i swoistość, jego skuteczność i ograniczenia, jego uwarunkowania i eksperymentalny charakter- jest bardzo złożony i trudny do poznania.

Człowiek dorosły, zawsze stoi wobec konieczności różnych wyborów światopoglądowych, moralnych, politycznych, religijnych, społecznych, kulturowych. Człowiek dorosły- jako przedmiot badań andragogiki- jest istotą wolną i jest zdeterminowanym przez przyrodę i kulturę.

Jego rozwój zatem przebiega w ten sposób, że jest pobudzany czynnikami przyrodniczymi /zdolności, temperament/ i społecznymi oraz kulturowymi /wartości i wzory zachowań/ i pobudzany indywidualnymi potrzebami, marzeniami, ideałami, dążeniami i wyobrażeniami o człowieczeństwie.